

Repertoriul jurisprudenței

HOTĂRÂREA CURȚII (Camera a treia)

25 aprilie 2013*

„Politica socială — Egalitate de tratament în ceea ce privește încadrarea în muncă și ocuparea forței de muncă — Directiva 2000/78/CE — Articolul 2 alineatul (2) litera (a), articolul 10 alineatul (1) și articolul 17 — Interzicerea discriminării pe motive de orientare sexuală — Noțiunea «fapte care permit prezumția existenței unei discriminări» — Adaptarea sarcinii probei — Sancțiuni efective, proporționale și disuasive — Persoană care se prezintă și care este percepută de opinia publică drept conducătorul unui club de fotbal profesionist — Declarații publice de excludere a recrutării unui fotbalist prezentat ca fiind homosexual”

În cauza C-81/12,

având ca obiect o cerere de decizie preliminară formulată în temeiul articolului 267 TFUE de Curtea de Apel București (România), prin decizia din 12 octombrie 2011, primită de Curte la 14 februarie 2012, în procedura

Asociația Accept

împotriva

Consiliului Național pentru Combaterea Discriminării,

CURTEA (Camera a treia),

compusă din domnul M. Ilešič, președinte de cameră, domnul V. Skouris, președinte al Curții, îndeplinind funcția de judecător al Camerei a treia, domniile E. Jarašiūnas, A. Ó Caoimh (raportor) și C. G. Fernlund, judecători,

avocat general: domnul N. Jääskinen,

grefier: domnul M. Aleksejev, administrator,

având în vedere procedura scrisă și în urma ședinței din 23 ianuarie 2013,

luând în considerare observațiile prezentate:

- pentru Asociația Accept, de R.-I. Ionescu, avocat;
- pentru Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării, de C. F. Asztalos, de C. Nuică, precum și de C. Vlad, în calitate de agenți;
- pentru guvernul român, de R. H. Radu, precum și de E. Gane și de A. Voicu, în calitate de agenți;

* Limba de procedură: româna.

— pentru Comisia Europeană, de J. Enegren și de C. Gheorghiu, în calitate de agenți,
având în vedere decizia de judecare a cauzei fără concluzii, luată după ascultarea avocatului general,
pronunță prezenta

Hotărâre

- 1 Cererea de decizie preliminară privește interpretarea articolului 2 alineatul (2) litera (a), a articolului 10 alineatul (1) și a articolului 17 din Directiva 2000/78/CE a Consiliului din 27 noiembrie 2000 de creare a unui cadru general în favoarea egalității de tratament în ceea ce privește încadrarea în muncă și ocuparea forței de muncă (JO L 303, p. 16, Ediție specială, 05/vol. 6, p. 7).
- 2 Această cerere a fost formulată în cadrul unui litigiu între Asociația Accept (denumită în continuare „Accept”), pe de o parte, și Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării (denumit în continuare „CNCD”), pe de altă parte, în legătură cu decizia acestuia prin care s-a respins în parte o plângere depusă ca urmare a unor declarații publice, făcute de o persoană care se prezenta și care era percepută de opinia publică drept conducătorul unui club de fotbal profesionist, de excludere a recrutării de către acest club a unui fotbalist prezentat ca fiind homosexual.

Cadrul juridic

Dreptul Uniunii

- 3 Potrivit articolului 1 din Directiva 2000/78, aceasta „are ca obiectiv stabilirea unui cadru general de combatere a discriminării pe motive de apartenență religioasă sau convingeri, handicap, vârstă sau orientare sexuală, în ceea ce privește încadrarea în muncă și ocuparea forței de muncă, în vederea punerii în aplicare, în statele membre, a principiului egalității de tratament”.
- 4 Considerentele (15), (28), (31) și (35) ale directivei menționate sunt redactate după cum urmează:
„(15) Aprecierea faptelor care permit presupunerea [a se citi «prezumția»] existenței unei discriminări directe sau indirecte aparține instanței juridice naționale sau unei alte instanțe [a se citi «instanței judecătorești sau altei autorități naționale»] competente, în conformitate cu dreptul național sau cu practicile naționale [...]
[...]
(28) Prezenta directivă stabilește cerințele minime care dau statelor membre posibilitatea de a adopta sau de a menține dispoziții mai favorabile [a se citi «Prezenta directivă stabilește cerințe minime, statele membre având posibilitatea de a adopta sau de a menține dispoziții mai favorabile»]; [...]
[...]
(31) Adaptarea normelor privind sarcina probei se impune de îndată ce există o prezumție de discriminare și, în cazul în care această situație se verifică, aplicarea efectivă a principiului egalității impune ca sarcina probei să revină părții pârâte. [...]
[...]
(35) Statele membre trebuie să aplice sancțiuni efective, proporționale și descurajante, aplicabile în caz de nerespectare a obligațiilor ce decurg din prezenta directivă.”

5 Articolul 2 din aceeași directivă, intitulat „Conceptul de discriminare”, prevede la alineatele (1)-(3):

„(1) În sensul prezentei directive, prin principiul egalității de tratament se înțelege absența oricărei discriminări directe sau indirecte, bazate pe unul din motivele menționate la articolul 1.

(2) În sensul alineatului (1):

(a) o discriminare directă se produce atunci când o persoană este tratată într-un mod mai puțin favorabil decât este, a fost sau va fi tratată într-o situație asemănătoare o altă persoană, pe baza unuia dintre motivele menționate la articolul 1;

[...]

(3) Hărțuirea este considerată o formă de discriminare, în sensul alineatului (1), atunci când se manifestă un comportament indezirabil legat de unul din motivele prevăzute la articolul 1, care are ca obiectiv sau ca efect lezarea demnității unei persoane și crearea unui mediu de intimidare, ostil, degradant, umilitor sau ofensator. În acest context, noțiunea de hărțuire poate fi definită în conformitate cu legislațiile și practicile naționale ale statelor membre.”

6 Articolul 3 alineatul (1) din Directiva 2000/78 are următorul cuprins:

„În limitele competențelor conferite [Uniunii Europene], prezenta directivă se aplică tuturor persoanelor, atât în sectorul public, cât și în cel privat, inclusiv organismelor publice, în ceea ce privește:

(a) condițiile de acces la încadrare în muncă, la activități nesalariate sau la muncă, inclusiv criteriile de selecție și condițiile de recrutare, oricare ar fi ramura de activitate și la toate nivelurile ierarhiei profesionale [...]

[...]”

7 Articolul 8 alineatul (1) din Directiva 2000/78 prevede că „[s]tatele membre pot adopta sau menține dispoziții mai favorabile respectării principiului egalității decât cele prevăzute în prezenta directivă”.

8 Potrivit articolului 9 din directiva menționată:

„(1) Statele membre asigură ca procedurile judiciare și/[sau] administrative, [...] care reglementează respectarea [a se citi «prin care se urmărește garantarea respectării»] obligațiilor care decurg din prezenta directivă, să fie accesibile tuturor persoanelor care se consideră lezate prin nerespectarea față de ele a principiului egalității de tratament [...]

(2) Statele membre asigură ca asociațiile, organizațiile sau persoanele juridice care au, în conformitate cu criteriile prevăzute în legislația lor națională, interesul legitim să asigure că dispozițiile prezentei directive sunt respectate să poată iniția, în numele sau în sprijinul reclamantului, cu aprobarea sa, orice procedură judiciară și/sau administrativă prevăzută în vederea respectării obligațiilor care decurg din prezenta directivă.

(3) Alineatele (1) și (2) nu aduc atingere normelor naționale privind termenele stabilite pentru a uza de o cale de atac în legătură cu principiul egalității de tratament.”

- 9 Articolul 10 din aceeași directivă, intitulat „Sarcina probei”, prevede la alineatele (1)-(4):

„(1) Statele membre iau măsurile necesare, în conformitate cu sistemul juridic propriu, astfel încât, atunci când o persoană se consideră lezată prin nerespectarea în ceea ce o privește a principiului egalității de tratament și prezintă, în fața unei jurisdicții sau a unei alte instanțe [a se citi «în fața unei instanțe judecătorești sau a unei alte autorități»] competente, fapte care permit prezumția existenței unei discriminări directe sau indirecte, îi revine pârâtului sarcina de a dovedi că principiul egalității de tratament nu a fost încălcat.

(2) Alineatul (1) nu aduce atingere adoptării de către statele membre a unor norme privind probele care să fie mai favorabile reclamanților.

(3) Alineatul (1) nu se aplică procedurilor penale.

(4) Alineatele (1)-(3) se aplică în mod egal [a se citi «în egală măsură și în privința»] tuturor procedurilor angajate în conformitate cu articolul 9 alineatul (2).”

- 10 Articolul 17 din Directiva 2000/78 prevede:

„Statele membre stabilesc regimul sancțiunilor aplicabile în cazul nerespectării dispozițiilor naționale adoptate conform prezentei directive și iau toate măsurile necesare pentru asigurarea aplicării acestora. Sancțiunile astfel prevăzute, care pot consta în despăgubirea victimei, trebuie să fie efective, proporționale și disuasive. [...]”

Dreptul român

- 11 Prin Ordonanța Guvernului nr. 137 din 31 august 2000 privind prevenirea și sancționarea tuturor formelor de discriminare, astfel cum a fost modificată și completată ulterior, în special prin Legea nr. 324 din 14 iulie 2006, și republicată la 8 februarie 2007 (*Monitorul Oficial al României*, Partea I, nr. 99 din 8 februarie 2007, denumită în continuare „OG nr. 137/2000”), se urmărește, printre altele, transpunerea Directivei 2000/78.

- 12 Potrivit articolului 2 alineatul (11) din OG nr. 137/2000, comportamentul discriminatoriu atrage răspunderea civilă, contravențională sau penală, după caz, în condițiile legii.

- 13 Articolul 5 din OG nr. 137/2000 califică drept contravenție, printre altele, condiționarea participării unei persoane la o activitate economică de orientarea sexuală a acesteia.

- 14 Articolul 7 alineatul (1) din OG nr. 137/2000 prevede că constituie contravenție refuzul unei persoane fizice sau juridice de a angaja în muncă o persoană, printre altele, pentru motivul orientării sexuale a acesteia, cu excepția cazurilor prevăzute de lege.

- 15 Articolul 15 din OG nr. 137/2000 prevede:

„Constituie contravenție [...] dacă fapta nu intră sub incidența legii penale, orice [...] comportament care are ca scop sau vizează atingerea demnității ori crearea unei atmosfere de intimidare, ostile, degradante, umilitoare sau ofensatoare, îndreptat împotriva unei persoane, unui grup de persoane sau unei comunități și legat de [...] orientarea sexuală a acesteia.”

- 16 Potrivit articolului 20 din OG nr. 137/2000:

„(1) Persoana care se consideră discriminată poate sesiza [CNCD] în termen de un an de la data săvârșirii faptei sau de la data la care putea să ia cunoștință de săvârșirea ei.

(2) [CNCD] soluționează sesizarea prin hotărâre a Colegiului director [...]

[...]

(6) Persoana interesată are obligația de a dovedi existența unor fapte care permit a se presupune existența unei discriminări directe sau indirecte, iar persoanei împotriva căreia s-a formulat sesizarea îi revine sarcina de a dovedi că faptele nu constituie discriminare. [...]

(7) Hotărârea Colegiului director de soluționare a unei sesizări se adoptă în termen de 90 de zile de la data sesizării și cuprinde: [...] modalitatea de plată a amenzii [...]

[...]”

17 Articolul 26 alineatele (1) și (2) din OG nr. 137/2000 prevede:

„(1) Contravențiile prevăzute la articolele [...] 5-8 [...] și 15 se sancționează cu amendă de la 400 lei la 4 000 lei, dacă discriminarea vizează o persoană fizică, respectiv cu amendă de la 600 lei la 8 000 lei, dacă discriminarea vizează un grup de persoane sau o comunitate.

(2) Sancțiunile se aplică și persoanelor juridice.

[...]”

18 Articolul 27 alineatul (1) din OG nr. 137/2000 prevede:

„Persoana care se consideră discriminată poate formula, în fața instanței de judecată, o cerere pentru acordarea de despăgubiri și restabilirea situației anterioare discriminării sau anularea situației create prin discriminare, potrivit dreptului comun. Cererea [...] nu este condiționată de sesizarea [CNCD].”

19 Articolul 28 alineatul (1) din OG nr. 137/2000 are următorul cuprins:

„Organizațiile neguvernamentale care au ca scop protecția drepturilor omului sau care au interes legitim în combaterea discriminării au calitate procesuală activă în cazul în care discriminarea se manifestă în domeniul lor de activitate și aduce atingere unei comunități sau unui grup de persoane.”

20 Articolul 5 alineatul (2) din Ordonanța Guvernului nr. 2 din 12 iulie 2001 privind regimul juridic al contravențiilor, cu modificările și completările ulterioare (*Monitorul Oficial al României*, Partea I, nr. 410 din 25 iulie 2001, denumită în continuare „OG nr. 2/2001”), prevede:

„Sancțiunile contravenționale principale sunt: a) avertismentul; b) amenda contravențională; c) prestarea unei activități în folosul comunității.”

21 Potrivit articolului 7 alineatul (1) din OG nr. 2/2001, „avertismentul constă în atenționarea verbală sau scrisă a contravenientului asupra pericolului social al faptei săvârșite, însoțită de recomandarea de a respecta dispozițiile legale”.

22 În temeiul articolului 13 alineatul (1) din OG nr. 2/2001, aplicarea sancțiunii amenzii contravenționale se prescrie în termen de șase luni de la data săvârșirii faptei.

23 Articolul 13 alineatul (4) din OG nr. 2/2001 prevede posibilitatea de a stabili, prin legi speciale, alte termene de prescripție pentru aplicarea sancțiunilor contravenționale.

Litigiul principal și întrebările preliminare

- 24 La 3 martie 2010, Accept, organizație neguvernamentală al cărei obiect de activitate este promovarea și protejarea drepturilor persoanelor lesbiene, gay, bisexuale și transsexuale, a depus o plângere împotriva domnului Becali și a SC Fotbal Club Steaua București SA (denumită în continuare „FC Steaua”), susținând că fusese încălcat principiul egalității de tratament în materie de recrutare.
- 25 În susținerea plângerii sale, Accept a arătat că, în cadrul unui interviu referitor la un eventual transfer al unui fotbalist profesionist, X, și la orientarea sexuală presupusă a acestuia, domnul Becali a făcut, la 13 februarie 2010, declarații al căror conținut este reluat în prima întrebare adresată în prezenta cerere de decizie preliminară. Din aceste declarații ar rezulta printre altele că, decât să angajeze un fotbalist prezentat ca fiind homosexual, domnul Becali ar fi preferat să folosească un jucător de la echipa de juniori. În opinia Accept, bănuiala jurnalistică, însușită de domnul Becali, potrivit căreia X ar fi homosexual a condus la eşuarea încheierii unui contract de muncă cu acest jucător.
- 26 Accept susținea că domnul Becali săvârșise o discriminare directă pe motive de orientare sexuală, încălcând principiul egalității în materie de angajare și aducând atingere demnității persoanelor de orientare homosexuală.
- 27 În ceea ce privește cealaltă parte reclamată la CNCD, și anume FC Steaua, Accept a susținut că, deși declarațiile domnului Becali au fost difuzate în presă, acest club de fotbal nu s-a distanțat niciun moment de aceste declarații. Dimpotrivă, avocatul FC Steaua ar fi confirmat prezența acestei politici la nivelul clubului în materie de recrutare a jucătorilor, pe motiv că „echipa este o familie” și că prezența în aceasta a unui homosexual „ar crea tensiuni în echipă și în rândul spectatorilor”. Pe de altă parte, Accept considera că, la data la care a făcut declarațiile respective, domnul Becali era încă acționar la FC Steaua.
- 28 Prin decizia din 13 octombrie 2010, CNCD a considerat, printre altele, că situația în discuție în litigiul principal nu intră în domeniul de aplicare al unui eventual raport de muncă. Potrivit CNCD, declarațiile domnului Becali nu pot fi considerate ca provenind de la un angajator sau de la reprezentantul legal al acestuia ori de la o persoană responsabilă cu angajarea, chiar dacă domnul Becali avea, la data declarațiilor respective, calitatea de acționar la FC Steaua.
- 29 Cu toate acestea, CNCD a considerat că declarațiile domnului Becali constituie discriminare sub forma hărțuirii. Prin urmare, CNCD a dispus sancționarea cu avertisment a domnului Becali, singura sancțiune posibilă la acel moment, în conformitate cu articolul 13 alineatul (1) din OG nr. 2/2001, întrucât decizia CNCD a fost pronunțată după mai mult de șase luni de la data săvârșirii faptei în cauză.
- 30 Accept a introdus o acțiune împotriva acestei decizii la instanța de trimitere, solicitând, în esență, mai întâi, să se dispună anularea acesteia, apoi, să se constate că faptele în discuție se plasează în domeniul muncii și că s-a dovedit existența unor fapte care permit prezumția existenței unei discriminări și, în sfârșit, să se aplice o amendă în locul sancțiunii avertismentului.
- 31 Instanța de trimitere consideră că Hotărârea Curții din 10 iulie 2008, Feryn (C-54/07, Rep., p. I-5187), nu este suficientă pentru a o lămuri atunci când declarațiile discriminatorii provin de la o persoană care, din punct de vedere juridic, nu poate să angajeze societatea ce recrutează personal, dar care, prin raporturile strânse pe care le are cu această societate, ar putea influența în mod hotărâtor decizia acesteia sau, cel puțin, ar putea fi percepută ca fiind o persoană care poate influența această decizie în mod hotărâtor.
- 32 Instanța de trimitere consideră că, în orice caz, raportul dintre FC Steaua și domnul Becali este atipic. Astfel, în drept, acesta din urmă ar fi vândut acțiunile pe care le deținea la FC Steaua la 8 februarie 2010, această vânzare fiind înscrisă în Registrul Comerțului la 23 februarie 2010, în condițiile în care

declarațiile discriminatorii au fost făcute la 13 februarie 2010. Or, din dosarul de care dispune Curtea reiese că, în dreptul român, vânzarea unor acțiuni nu este opozabilă terților decât de la data la care a fost făcută publică prin înscrierea acesteia în Registrul Comerțului. Potrivit instanței de trimitere, după ce și-a vândut acțiunile, domnul Becali nu și-a schimbat atitudinea în aparițiile sale publice și a continuat să se desemneze drept „finanțator” al FC Steaua. În aceste condiții, cel puțin în „imagarul” colectiv, el ar fi păstrat aceleași raporturi cu FC Steaua ca și înainte de vânzarea acțiunilor sale.

- 33 În plus, instanța de trimitere ridică, în esență, problema dacă, în cadrul adaptării sarcinii probei, astfel cum se prevede la articolul 10 din Directiva 2000/78, obligația unui club de fotbal profesionist de a demonstra absența unei discriminări pe motive de orientare sexuală ar putea să se dovedească în practică imposibil de îndeplinit, întrucât dovedirea faptului că un asemenea club a angajat jucători fără a ține seama de orientarea sexuală a acestora ar risca, potrivit acestei instanțe, să aducă atingere dreptului la respectarea vieții private.
- 34 Pe de altă parte, instanța menționată arată că, în temeiul articolului 13 alineatul (1) din OG nr. 2/2001, indiferent de gravitatea unei eventuale discriminări constatate de CNCDD, în cazul în care pronunță o hotărâre după expirarea termenului de șase luni de la săvârșirea faptei în cauză, acesta nu dispune de sancțiunea contravențională a amenzii, ci poate aplica doar sancțiunea „avertismentului”, în sensul articolului 7 alineatul (1) din aceeași ordonanță, care nu s-ar prescrie.
- 35 În aceste condiții, Curtea de Apel București a hotărât să suspende judecarea cauzei și să adreseze Curții următoarele întrebări preliminare:

„1) Sunt aplicabile prevederile articolului 2 alineatul (2) litera (a) din [Directiva 2000/78] în cazul în care un acționar al unui club de fotbal care se autoprezintă și este perceput în mass-media și în societate ca principal conducător («patron») al acestui club de fotbal declară în mass-media următoarele:

«Nici dacă se desființează [FC Steaua] nu iau un homosexual la echipă. Zvonurile sunt zvonuri, dar să scrii așa ceva dacă nu e ceva adevărat și să mai pui și pe prima pagină... Poate că e minciună că (jucătorul de fotbal [...] X [...]) e homosexual. Dar dacă e adevărat? I-am spus eu unui unchi al meu, care nu credea în Satana și în Hristos. Eu i-am spus: „Hai să spunem că nu există Dumnezeu. Dar dacă există? Ce pierzi dacă te împărtășești? Nu ar fi bine să te duci în Rai?” Și mi-a dat dreptate. Cu o lună de zile înainte să moară s-a dus să se împărtășească. Dumnezeu să îl ierte. În familia mea nu are ce căuta niciodată un gay și [FC Steaua] e familia mea. Decât un gay, mai bine jucăm cu un junior, la mine nu e discriminare. Nu poate să mă oblige nimeni să lucrez cu cineva. Am și eu dreptul să lucrez cu cine îmi place cum au și ei drepturi.»

«Nici dacă se desființează Steaua nu iau un homosexual la echipă! Poate e minciună că e homosexual, dar dacă e adevărat? În familia mea nu are ce căuta niciodată un homosexual și [FC Steaua] e familia mea. Decât cu un homosexual pe teren, mai bine jucăm cu un junior. La mine nu e discriminare. Nu poate să mă oblige nimeni să lucrez cu cineva. Am și eu dreptul să lucrez cu cine îmi place, așa cum au și ei drepturi. Chiar dacă-mi spune Dumnezeu la noapte că 100 % nu e homosexual X, tot nu-l iau! S-a scris prea mult prin ziare că este homosexual. Nici gratis dacă mi-l dă [clubul actual al jucătorului X] tot nu-l mai iau! Poate să fie cel mai mare bătaș și cel mai mare bețiv... dacă e homosexual, nu mai vreau să aud niciodată de el?»

- 2) În ce măsură declarațiile de mai sus pot fi calificate ca fiind «fapte care permit prezumția existenței unei discriminări directe sau indirecte» în conformitate cu articolul 10 alineatul (1) din [Directiva 2000/78], în ceea ce privește reclamata [FC Steaua]?

- 3) În ce măsură este sau nu vorba despre o «*probatio diabolica*» în cazul în care se declanșează în cauză inversarea sarcinii probei conform articolului 10 alineatul (1) din [Directiva 2000/78] și reclamatei [FC Steaua] i se cere să dovedească faptul că nu a avut loc o încălcare a principiului egalității de tratament, în particular să dovedească faptul că angajarea nu interferează cu orientarea sexuală?
- 4) Dacă imposibilitatea aplicării sancțiunii contravenționale cu amenda în cauzele de discriminare după expirarea termenului de prescripție de 6 luni de la data săvârșirii faptei, conform articolului 13 alineatul (1) din [OG nr. 2/2001], este contrară articolului 17 din [Directiva 2000/78] sub aspectul că sancțiunile în cazurile de discriminare trebuie să fie efective, proporționale și disuasive?”

Cu privire la întrebările preliminare

Considerații introductive

- 36 Din jurisprudența Curții reiese că existența unei discriminări directe, în sensul articolului 2 alineatul (2) litera (a) din Directiva 2000/78, nu presupune existența unui petent identificabil care să susțină că ar fi fost victima unei astfel de discriminări [a se vedea, în legătură cu Directiva 2000/43/CE Consiliului din 29 iunie 2000 de punere în aplicare a principiului egalității de tratament între persoane, fără deosebire de rasă sau origine etnică (JO L 180, p. 22, Ediție specială, 20/vol. 1, p. 19), Hotărârea Feryn, citată anterior, punctele 23-25].
- 37 Pe de altă parte, având în vedere în special articolul 8 alineatul (1) din Directiva 2000/78, articolul 9 alineatul (2) din aceasta nu se opune sub nicio formă ca un stat membru să prevadă în legislația sa națională, pentru asociațiile care au un interes legitim în asigurarea respectării dispozițiilor acestei directive, dreptul de a iniția proceduri judiciare sau administrative prin care să se urmărească garantarea respectării obligațiilor ce decurg din directiva menționată, fără a acționa în numele unui petent determinat sau în lipsa unui petent identificabil (a se vedea de asemenea Hotărârea Feryn, citată anterior, punctul 27).
- 38 Atunci când un stat membru prevede un asemenea drept, din interpretarea articolului 8 alineatul (1) coroborat cu articolul 9 alineatul (2), precum și cu articolul 10 alineatele (1), (2) și (4) din Directiva 2000/78 rezultă că aceasta nu se opune nici ca administrarea sarcinii probei, astfel cum este prevăzută la acest articol 10 alineatul (1), să se aplice și în situațiile în care o asemenea asociație inițiază o procedură fără a acționa în numele sau în susținerea unui petent determinat ori cu aprobarea acestuia. În speță, din chiar modul de redactare a celei de a doua și a celei de a treia întrebări adresate reiese că, pentru instanța de trimitere, adaptarea sarcinii probei, prevăzută la articolul 10 alineatul (1) din directiva menționată, este, dacă este cazul și sub rezerva răspunsurilor furnizate de Curte la aceste întrebări, de natură să se aplice în litigiul principal.
- 39 Nu se contestă, în fața Curții, că Accept este o asociație de tipul celor prevăzute la articolul 9 alineatul (2) din Directiva 2000/78, că articolul 28 alineatul (1) din OG nr. 137/2000 îi dă dreptul să inițieze proceduri judiciare sau administrative prin care să urmărească garantarea respectării obligațiilor care decurg din această directivă fără a acționa în numele unui petent determinat și că poate fi considerată „persoană interesată” în sensul articolului 20 alineatul (6) din aceeași ordonanță.

Cu privire la prima și la a doua întrebare

- 40 Prin intermediul primelor două întrebări formulate se urmărește, în esență, să se stabilească dacă articolul 2 alineatul (2) și articolul 10 alineatul (1) din Directiva 2000/78 trebuie interpretate în sensul că faptele de natura celor aflate la originea litigiului principal pot fi calificate drept „fapte care permit

prezumția existenței unei discriminări” în ceea ce privește un club de fotbal profesionist în cazul în care declarațiile vizate sunt făcute de o persoană care se prezintă și este percepută în media și în societate ca fiind principalul conducător al acestui club, fără să aibă totuși în mod necesar capacitatea juridică de a angaja clubul sau de a-l reprezenta în materie de recrutare.

- 41 Este important să se amintească de la bun început că, în cadrul unei proceduri introduse în temeiul articolului 267 TFUE, Curtea nu are competența să aprecieze faptele din litigiul principal sau să aplice unor măsuri ori unor situații naționale normele pe care le interpretează, aceste chestiuni intrând în competența exclusivă a instanței naționale (a se vedea în special Hotărârea din 30 martie 2006, *Servizi Ausiliari Dottori Commercialisti*, C-451/03, Rec., p. I-2941, punctul 69 și jurisprudența citată). Astfel, Curtea nu are competența de a se exprima cu privire la aspectul dacă împrejurările aflate la originea litigiului principal, astfel cum sunt expuse în decizia de trimitere, evidențiază existența unei discriminări pe motive de orientare sexuală.
- 42 Astfel cum rezultă în special din considerentul (15) al Directivei 2000/78, aprecierea faptelor care permit prezumția existenței unei discriminări aparține instanței judecătorești naționale sau unei alte autorități competente, în conformitate cu dreptul național sau cu practicile naționale (a se vedea Hotărârea din 19 aprilie 2012, *Meister*, C-415/10, nepublicată încă în Repertoriu, punctul 37). În conformitate cu mecanismul prevăzut la articolul 10 alineatul (1) din această directivă, dacă asemenea fapte sunt dovedite, revine părâtului, într-o a doua etapă, sarcina de a dovedi în fața acestei instanțe că, în pofida acestei aparențe de discriminare, principiul egalității de tratament, în sensul articolului 2 alineatul (1) din aceeași directivă, nu a fost încălcat.
- 43 În aceste condiții, Curtea poate să furnizeze instanței naționale toate elementele de interpretare proprii dreptului Uniunii care ar putea să îi fie utile pentru decizia sa (a se vedea în special Hotărârea *Feryn*, citată anterior, punctul 19 și jurisprudența citată, precum și Hotărârea din 6 septembrie 2011, *Patriciello*, C-163/10, nepublicată încă în Repertoriu, punctul 21).
- 44 În această privință, trebuie arătat că din articolul 1 și din articolul 3 alineatul (1) litera (a) din Directiva 2000/78 rezultă că aceasta este aplicabilă în situații precum cele aflate la originea litigiului principal, care privesc, în materie de încadrare în muncă și de ocupare a forței de muncă, declarații referitoare la „condițiile de acces la încadrare în muncă, inclusiv [...] condițiile de recrutare”.
- 45 Această constatare nu este afectată de împrejurarea subliniată în cadrul procedurii principale că sistemul de recrutare a fotbalistilor profesioniști nu se întemeiază pe o ofertă publică sau pe o negociere directă în urma unei proceduri de selecție care presupune depunerea de candidaturi și preselecția lor prin prisma interesului pe care acestea îl prezintă pentru angajator. Astfel, dintr-o jurisprudență consacrată a Curții rezultă că, având în vedere obiectivele Uniunii Europene, exercitarea activităților sportive intră în domeniul de aplicare al dreptului Uniunii, în măsura în care constituie o activitate economică (a se vedea în special Hotărârea din 14 iulie 1976, *Donà*, 13/76, Rec., p. 1333, punctul 12, și Hotărârea din 16 martie 2010, *Olympique Lyonnais*, C-325/08, Rep., p. I-2177, punctul 27). Aceasta este situația activității jucătorilor profesioniști sau semiprofesioniști de fotbal, întrucât ei desfășoară o activitate salariată sau prestează servicii remunerate (Hotărârea din 15 decembrie 1995, *Bosman*, C-415/93, Rec., p. I-4921, punctul 73).
- 46 Astfel cum arată, în esență, instanța de trimitere, în litigiul specific care a determinat pronunțarea Hotărârii *Feryn*, citată anterior, era vorba despre declarații făcute de unul dintre directorii societății *Feryn NV* care avea capacitatea juridică de a determina politica de recrutare a acestei societăți, astfel cum reiese în special din conținutul întrebărilor preliminare adresate în cauza în care s-a pronunțat hotărârea menționată (a se vedea Hotărârea *Feryn*, citată anterior, punctele 2, 16, 18 și 20).

- 47 Cu toate acestea, Hotărârea Feryn, citată anterior, nu lasă să se înțeleagă că, pentru ca existența unor „fapte care permit prezumția existenței unei discriminări” să fie stabilită în conformitate cu articolul 10 alineatul (1) din Directiva 2000/78, autorul declarațiilor referitoare la politica de recrutare a unei entități determinate trebuie să aibă în mod necesar capacitatea juridică de a defini direct această politică sau de a angaja ori de a reprezenta această entitate în materie de recrutare.
- 48 Astfel, simpla împrejurare că declarații de natura celor în discuție în litigiul principal nu sunt făcute direct de un pârât determinat nu se opune în mod necesar posibilității ca existența unor „fapte care permit prezumția existenței unei discriminări”, în sensul articolului 10 alineatul (1) din directiva menționată, să fie stabilită în privința acestuia.
- 49 Rezultă că un angajator pârât nu poate combate existența unor fapte care permit să se prezume că urmează o politică de recrutare discriminatorie limitându-se la a susține că declarațiile care sugerează existența unei politici de recrutare homofobe sunt făcute de o persoană care, deși afirmă și pare să joace un rol important în administrarea acestui angajator, nu are capacitatea juridică de a-l angaja în materie de recrutare.
- 50 Într-o situație precum cea aflată la originea litigiului principal, împrejurarea că un asemenea angajator nu s-a distanțat în mod clar de declarațiile în discuție constituie un element de care instanța sesizată poate ține seama în cadrul aprecierii globale a faptelor.
- 51 În această privință, trebuie amintit că percepția publicului sau a mediilor interesate poate constitui un indiciu pertinent pentru aprecierea globală a declarațiilor în discuție în litigiul principal (a se vedea în acest sens Hotărârea din 17 aprilie 2007, AGM-COS.MET, C-470/03, Rep., p. I-2749, punctele 55-58).
- 52 Pe de altă parte, contrar a ceea ce CNCD lasă să se înțeleagă în observațiile sale atât scrise, cât și orale prezentate Curții, împrejurarea că un club de fotbal profesionist, precum cel în discuție în litigiul principal, nu a angajat nicio negociere în vederea recrutării unui sportiv prezentat ca fiind homosexual nu exclude posibilitatea ca faptele care permit să se prezume existența unei discriminări practicate de acest club să poată fi considerate dovedite.
- 53 Având în vedere cele care precedă, trebuie să se răspundă la prima și la a doua întrebare că articolul 2 alineatul (2) și articolul 10 alineatul (1) din Directiva 2000/78 trebuie să fie interpretate în sensul că faptele de natura celor aflate la originea litigiului principal pot fi calificate drept „fapte care permit prezumția existenței unei discriminări” în ceea ce privește un club de fotbal profesionist în cazul în care declarațiile vizate sunt făcute de o persoană care se prezintă și este percepută în media și în societate ca fiind principalul conducător al acestui club, fără să aibă totuși în mod necesar capacitatea juridică de a angaja clubul sau de a-l reprezenta în materie de recrutare.

Cu privire la a treia întrebare

- 54 Prin intermediul celei de a treia întrebări, instanța de trimitere solicită, în esență, să se stabilească dacă, în ipoteza în care faptele de natura celor aflate la originea litigiului principal ar fi calificate drept „fapte care permit prezumția existenței unei discriminări” pe motive de orientare sexuală săvârșite cu ocazia recrutării jucătorilor de către un club de fotbal profesionist, sarcina probei, astfel cum este concepută la articolul 10 alineatul (1) din Directiva 2000/78, nu conduce la impunerea unei probe care este imposibil să fie prezentată fără a se aduce atingere dreptului la respectarea vieții private.
- 55 În această privință, din jurisprudența Curții reiese că, în cazul în care faptele care permit prezumția existenței unei discriminări, în sensul directivei menționate, sunt dovedite, punerea efectivă în aplicare a principiului egalității de tratament impune ca sarcina probei să revină pârâților vizați, care trebuie să dovedească faptul că nu a avut loc o încălcare a principiului menționat (a se vedea în acest sens Hotărârea din 17 iulie 2008, Coleman, C-303/06, Rep., p. I-5603, punctul 54).

- 56 În acest context, pârâții pot combate, în fața instanțelor naționale competente, existența unei astfel de încălcări dovedind prin orice mijloc legal, printre altele, că politica lor de recrutare se întemeiază pe factori străini de orice discriminare pe motive de orientare sexuală.
- 57 Pentru răsturnarea prezumției simple a cărei existență poate rezulta din articolul 10 alineatul (1) din Directiva 2000/78 nu este necesar ca pârâtul să dovedească faptul că, în trecut, au fost recrutate persoane având o anumită orientare sexuală, o asemenea cerință putând efectiv, în anumite circumstanțe, să aducă atingere dreptului la respectarea vieții private.
- 58 În cadrul aprecierii globale pe care instanța națională sesizată are sarcina să o efectueze în aceste condiții, aparența unei discriminări pe motive de orientare sexuală ar putea fi combătută pe baza unei serii de indicii concordante. Astfel cum a susținut, în esență, Accept, printre asemenea indicii ar putea figura în special o reacție a pârâtului vizat în sensul unei distanțări clare de declarațiile publice aflate la originea aparenței de discriminare, precum și existența unor dispoziții exprese în materie de politică de recrutare a acestuia în vederea asigurării respectării principiului egalității de tratament în sensul Directivei 2000/78.
- 59 Având în vedere cele ce precedă, trebuie să se răspundă la cea de a treia întrebare că articolul 10 alineatul (1) din Directiva 2000/78 trebuie să fie interpretat în sensul că, în ipoteza în care faptele de natura celor aflate la originea litigiului principal ar fi calificate drept „fapte care permit prezumția existenței unei discriminări” pe motive de orientare sexuală săvârșite cu ocazia recrutării jucătorilor de către un club de fotbal profesionist, sarcina probei, astfel cum este concepută la articolul 10 alineatul (1) din Directiva 2000/78, nu conduce la impunerea unei probe care este imposibil să fie prezentată fără a se aduce atingere dreptului la respectarea vieții private.

Cu privire la a patra întrebare

- 60 Prin intermediul celei de a patra întrebări, instanța de trimitere solicită, în esență, să se stabilească dacă articolul 17 din Directiva 2000/78 trebuie interpretat în sensul că se opune unei reglementări naționale în temeiul căreia, în cazul constatării unei discriminări pe motive de orientare sexuală, nu este posibil să se aplice decât un avertisment, precum cel în discuție în litigiul principal, atunci când o asemenea constatare intervine după expirarea unui termen de prescripție de șase luni de la data săvârșirii faptei.
- 61 Articolul 17 din Directiva 2000/78 încredințează statelor membre sarcina de a stabili regimul sancțiunilor aplicabile în cazul nerespectării dispozițiilor naționale adoptate conform acestei directive și de a lua toate măsurile necesare pentru asigurarea aplicării unor asemenea sancțiuni. Chiar dacă nu impune sancțiuni determinate, acest articol precizează că sancțiunile aplicabile în cazul nerespectării dispozițiilor naționale adoptate conform acestei directive trebuie să fie efective, proporționale și disuasive.
- 62 Într-o procedură în care o asociație, abilitată prin lege în acest scop, solicită să se constate și să se sancționeze o discriminare, în sensul articolului 2 alineatul (2) din Directiva 2000/78, sancțiunile care trebuie să fie prevăzute de dreptul național în temeiul articolului 17 din această directivă trebuie să fie de asemenea efective, proporționale și disuasive, inclusiv atunci când nu există o victimă identificabilă (a se vedea prin analogie Hotărârea Feryn, citată anterior, punctele 38 și 40).
- 63 Rezultă că regimul de sancțiuni instituit pentru transpunerea articolului 17 din Directiva 2000/78 în ordinea juridică a unui stat membru trebuie în special să asigure, în paralel cu măsurile adoptate pentru punerea în aplicare a articolului 9 din aceeași directivă, o protecție juridică efectivă și eficientă a drepturilor pe care aceasta le prevede (a se vedea prin analogie în special Hotărârea din 22 aprilie 1997, Draehmpaehl, C-180/95, Rec., p. I-2195, punctele 24, 39 și 40). Rigoarea sancțiunilor trebuie să fie adecvată gravității încălcărilor pe care le reprimă, în special prin asigurarea unui efect realmente disuasiv (a se vedea în acest sens în special Hotărârea din 8 iunie 1994, Comisia/Regatul Unit,

- C-383/92, Rec., p. I-2479, punctul 42, precum și Hotărârea Draehmpaehl, citată anterior, punctul 40), respectându-se în același timp principiul general al proporționalității (a se vedea în acest sens Hotărârea din 6 noiembrie 2003, Lindqvist, C-101/01, Rec., p. I-12971, punctele 87 și 88, precum și Hotărârea din 5 iulie 2007, Ntioniok și Pikoulas, C-430/05, Rep., p. I-5835, punctul 53).
- 64 În orice caz, o sancțiune pur simbolică nu poate fi considerată compatibilă cu punerea corectă și eficientă în aplicare a Directivei 2000/78.
- 65 În speță, din dosarul transmis Curții reiese că termenul de prescripție de șase luni prevăzut la articolul 13 alineatul (1) din OG nr. 2/2001 începe să curgă la data săvârșirii faptei, în timp ce termenul de introducere a căii de atac prevăzut la articolul 20 din OG nr. 137/2000, care este de un an, începe să curgă de la același moment. Rezultă că este posibil ca un petent să sesizeze în mod valabil CNCD cu o plângere pentru discriminare, în sensul Directivei 2000/78, într-un termen de șase până la douăsprezece luni după săvârșirea faptei aflate la originea acelei plângeri, deși, potrivit interpretării dreptului național privilegiate de CNCD, sancțiunea prevăzută la articolul 26 alineatul (1) din OG nr. 137/2000 nu mai poate fi aplicată. În orice caz, din observațiile prezentate Curții reiese că, chiar și atunci când o plângere este introdusă cu mult înainte de expirarea acestui termen de șase luni și în pofida dispozițiilor articolului 20 alineatul (7) din OG nr. 137/2000, este posibil ca CNCD să nu adopte o decizie cu privire la alegațiile de discriminare pe motive de orientare sexuală decât după expirarea termenului de prescripție de șase luni menționat.
- 66 În asemenea situații, astfel cum reiese în special din cuprinsul punctelor 17, 21 și 34 din prezenta hotărâre, în practica CNCD, indiferent de gravitatea unei discriminări constatate de acesta din urmă, sancțiunea aplicată nu este amenda prevăzută de OG nr. 137/2000, prin care se urmărește, printre altele, transpunerea Directivei 2000/78, ci o sancțiune nepecuniară prevăzută de dreptul comun național care constă, în esență, într-o atenționare verbală sau scrisă însoțită de „recomandarea de a respecta dispozițiile legale”.
- 67 Instanța de trimitere are sarcina de a verifica în special dacă, în condiții precum cele expuse la punctul precedent, persoanele interesate care justifică un interes de a formula acțiunea ar putea fi într-atât de reticente să își valorifice drepturile pe care le au în temeiul reglementării naționale de transpunere a Directivei 2000/78 încât regimul de sancțiuni instituit în vederea transunerii acesteia să nu aibă un caracter disuasiv real (a se vedea prin analogie Hotărârea Draehmpaehl, citată anterior, punctul 40). În ceea ce privește efectul disuasiv al sancțiunii, instanța de trimitere ar putea ține seama, dacă este cazul, și de eventuala recidivă a pârâtului în cauză.
- 68 Desigur, simplul fapt că o sancțiune determinată nu este, în principal, pecuniară nu semnifică în mod necesar că prezintă doar un caracter simbolic (a se vedea în acest sens Hotărârea Feryn, citată anterior, punctul 39), mai ales în situația în care ea este însoțită de un grad adecvat de publicitate și în ipoteza în care ar facilita, în cadrul unor eventuale acțiuni în răspundere civilă, dovedirea unei discriminări în sensul directivei menționate.
- 69 Cu toate acestea, în speță, instanța de trimitere are sarcina de a verifica dacă o sancțiune cum ar fi un simplu avertisment este adecvată într-o situație precum cea în discuție în litigiul principal (a se vedea prin analogie Hotărârea din 2 august 1993, Marshall, C-271/91, Rec., p. I-4367, punctul 25). În această privință, simpla existență a posibilității de a formula o acțiune în răspundere civilă, în temeiul articolului 27 din OG nr. 137/2000, pentru care termenul de introducere este de trei ani, nu poate înlătura, prin ea însăși, eventualele insuficiențe, pe planul efectivității, al proporționalității sau al caracterului disuasiv al sancțiunii, constatate de instanța menționată având în vedere situația expusă la punctul 66 din prezenta hotărâre. Astfel, după cum a subliniat Accept în ședința desfășurată în fața Curții, atunci când o asociație de tipul celor prevăzute la articolul 9 alineatul (2) din Directiva 2000/78 nu acționează în numele unor victime determinate ale unei discriminări, s-ar putea dovedi dificil să se demonstreze existența unui prejudiciu suferit de o asemenea asociație, în sensul normelor de drept național relevante.

- 70 Pe de altă parte, dacă este adevărat că, astfel cum a susținut Accept, în ordinea juridică română sancțiunea avertismentului se aplică, în principiu, numai în cazul unor încălcări minore, această împrejurare tinde să sugereze că sancțiunea respectivă nu este adecvată gravității unei încălcări a principiului egalității de tratament, în sensul directivei menționate.
- 71 În orice caz, trebuie amintit că, în conformitate cu o jurisprudență constantă a Curții, atunci când o situație intră în domeniul de aplicare al unei directive, instanța națională este obligată ca, la aplicarea dreptului național, să interpreteze dreptul național, în cea mai mare măsură posibilă, în lumina textului și a finalității directivei în cauză pentru a atinge rezultatul urmărit de aceasta [a se vedea în acest sens în special Hotărârea din 10 aprilie 1984, von Colson și Kamann, 14/83, Rec., p. 1891, punctele 26 și 28, Hotărârea din 13 noiembrie 1990, Marleasing, C-106/89, Rec., p. I-4135, punctul 8, Hotărârea din 10 martie 2005, Nikoloudi, C-196/02, Rec., p. I-1789, punctul 73, și Hotărârea din 28 ianuarie 2010, Uniplex (UK), C-406/08, Rep., p. I-817, punctele 45 și 46].
- 72 Astfel, dacă este cazul, instanța de trimitere ar avea sarcina de a aprecia în litigiul principal în special dacă, astfel cum sugerează Accept, articolul 26 alineatul (1) din OG nr. 137/2000 ar putea fi interpretat în sensul că termenul de prescripție de șase luni prevăzut la articolul 13 alineatul (1) din OG nr. 2/2001 nu se aplică sancțiunilor prevăzute la articolul 26 alineatul (1) menționat.
- 73 Având în vedere considerațiile care precedă, trebuie să se răspundă la a patra întrebare că articolul 17 din Directiva 2000/78 trebuie interpretat în sensul că se opune unei reglementări naționale în temeiul căreia, în cazul constatării unei discriminări pe motive de orientare sexuală, în sensul acestei directive, nu este posibil să se aplice decât un avertisment, precum cel în discuție în litigiul principal, atunci când o asemenea constatare intervine după expirarea unui termen de prescripție de șase luni de la data săvârșirii faptei dacă, în temeiul aceleiași reglementări, o asemenea discriminare nu este sancționată în condiții de fond și de procedură care conferă sancțiunii un caracter efectiv, proporțional și disuasiv. Instanța de trimitere are sarcina să aprecieze dacă aceasta este situația reglementării în discuție în litigiul principal și, dacă este cazul, să interpreteze dreptul național, în cea mai mare măsură posibilă, în lumina textului și a finalității directivei menționate pentru a atinge rezultatul urmărit de aceasta.

Cu privire la cheltuielile de judecată

- 74 Întrucât, în privința părților din litigiul principal, procedura are caracterul unui incident survenit la instanța de trimitere, este de competența acesteia să se pronunțe cu privire la cheltuielile de judecată. Cheltuielile efectuate pentru a prezenta observații Curții, altele decât cele ale părților menționate, nu pot face obiectul unei rambursări.

Pentru aceste motive, Curtea (Camera a treia) declară:

- 1) Articolul 2 alineatul (2) și articolul 10 alineatul (1) din Directiva 2000/78/CE a Consiliului din 27 noiembrie 2000 de creare a unui cadru general în favoarea egalității de tratament în ceea ce privește încadrarea în muncă și ocuparea forței de muncă trebuie să fie interpretate în sensul că faptele de natura celor aflate la originea litigiului principal pot fi calificate drept „fapte care permit prezumția existenței unei discriminări” în ceea ce privește un club de fotbal profesionist în cazul în care declarațiile vizate sunt făcute de o persoană care se prezintă și este percepută în media și în societate ca fiind principalul conducător al acestui club, fără să aibă totuși în mod necesar capacitatea juridică de a angaja clubul sau de a-l reprezenta în materie de recrutare.**
- 2) Articolul 10 alineatul (1) din Directiva 2000/78 trebuie să fie interpretat în sensul că, în ipoteza în care faptele de natura celor aflate la originea litigiului principal ar fi calificate drept „fapte care permit prezumția existenței unei discriminări” pe motive de orientare sexuală săvârșite cu ocazia recrutării jucătorilor de către un club de fotbal profesionist,**

sarcina probei, astfel cum este concepută la articolul 10 alineatul (1) din Directiva 2000/78, nu conduce la impunerea unei probe care este imposibil să fie prezentată fără a se aduce atingere dreptului la respectarea vieții private.

- 3) Articolul 17 din Directiva 2000/78 trebuie interpretat în sensul că se opune unei reglementări naționale în temeiul căreia, în cazul constatării unei discriminări pe motive de orientare sexuală, în sensul acestei directive, nu este posibil să se aplice decât un avertisment, precum cel în discuție în litigiul principal, atunci când o asemenea constatare intervine după expirarea unui termen de prescripție de șase luni de la data săvârșirii faptei dacă, în temeiul aceleiași reglementări, o asemenea discriminare nu este sancționată în condiții de fond și de procedură care conferă sancțiunii un caracter efectiv, proporțional și disuasiv. Instanța de trimitere are sarcina să aprecieze dacă aceasta este situația reglementării în discuție în litigiul principal și, dacă este cazul, să interpreteze dreptul național, în cea mai mare măsură posibilă, în lumina textului și a finalității directivei menționate pentru a atinge rezultatul urmărit de aceasta.

Semnături